

РИЗИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

RISKS OF ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Стаття присвячена розкриттю чинників негативного впливу на процес забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Акцентовано, що у законодавчій термінології термін «ризик» вживається як: «обставина чи подія», яку можна ідентифікувати, що може привести до «настання наслідків» чи створити «загрозу безпеці» від діяльності (дії чи бездіяльності) та є «кількісною мірою небезпеки». На основі Стратегії національної безпеки України виокремлено такі загрози та ризики у сфері забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції: 1) зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; 2) фундаментальні дисбаланси світового розвитку; 3) стрімкі технологічні зміни (штучний інтелект, робототехніка, космічні технології, нові види озброєння тощо); 4) сучасна модель глобалізації (міжнародна злочинність, протекціонізм та регіоналізм); 5) поширення COVID-19 та інших інфекційних хвороб; 6) загострення конкуренції між провідними країнами світу; 7) криза у трансатлантичній та європейській єдності; 8) протиправна діяльність Російської Федерації; 9) дисбаланс воєнних потенціалів України; 10) недостатня ефективність державних органів України; 11) низький рівень добробуту українців; 12) непослідовність та незавершеність реформ і корупція; 13) демографічна ситуація; 14) незаконна міграція. З наведеного узагальнено, що окрім внутрішньодержавних ризиків, які гальмують чи зупиняють євроінтеграційний процес, немало важливе значення мають і зовнішньополітичні. Акцентовано на наявності загроз та ризиків, що стосуються належного функціонування ЄС та можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення. Узагальнено, що загалом ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тобто при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні та зовнішньополітичні загрози та ризики, а й обставини та події, які виникають в ЄС в умовах кризових процесів.

Ключові слова: безпека, євроінтеграція, забезпечення безпеки, захист, національні інтереси та цінності, ризики, сектор безпеки.

The article is devoted to revealing the factors of negative influence on the process of ensuring national security in the conditions of European integration. It is emphasized that in the legislative terminology the term "risk" is used as: "a circumstance or event" that can be identified, which can lead to "the onset of consequences" or create a "security threat" from an activity (action or inaction) and is a "quantitative measure of danger". On the basis of the National Security Strategy of Ukraine, risks and threats in the field of ensuring national security in the context of European integration are like that: 1) climate change and the growth of man-made pressure on the environment; 2) fundamental imbalances in world development; 3) rapid technological changes (artificial intelligence, robotics, space technologies, new types of weapons, etc.); 4) the modern model of globalization

(international crime, protectionism and regionalism); 5) the spread of COVID-19 and other infectious diseases; 6) aggravation of competition between the leading countries of the world; 7) crisis in transatlantic and European unity; 8) illegal activities of the Russian Federation; 9) imbalance of military potentials of Ukraine; 10) insufficient efficiency of state bodies; 11) low level of welfare of Ukrainians; 12) inconsistency and incompleteness of reforms and corruption; 13) demographic situation; 14) illegal migration. From the foregoing, it is summarized that, in addition to domestic risks that slow down or stop the European integration process, foreign policy ones are also of great importance. Emphasis is placed on the presence of risks related to the proper functioning of the EU and their ability to destabilize Ukraine's already initiated course towards rapprochement. It is generalized that, in general, the riskiness of the process of European integration is bilateral and, to a greater extent, the issue of full membership in the EU depends on the factors of the effectiveness of the European integration policy, its adaptability to the changing processes of globalization changes. That is, when forming a state policy for ensuring the national security of Ukraine in the context of European integration, it is necessary to take into account not only domestic and foreign political risks and threats, but also the circumstances and events that arise in the EU in the context of crisis processes.

Key words: *European integration, national interests and values, protection, risks, security sector, security.*

Постановка проблеми. Люди цілком природно прагнуть захиститися від небезпеки. Протягом усього історичного шляху розвитку людське суспільство в кожній сфері своєї діяльності стикається із суперечностями, які зумовлюють появу несприятливих подій – ризиків [1].

Якщо звернутися до законодавчої термінології, можна виокремити наступні елементи аналізованого терміну: 1) поява обставин, що обумовлюють виникнення особливих ситуацій (наказ Державіаслужби «Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті» від 25 листопада 2005 року № 895); 2) дії, не передбачені правилами (наказ Мінтрансв'язку України «Про затвердження Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами» від 29 травня 2006 року № 516); 3) можливість виникнення негативної події та вірогідні масштаби її наслідків протягом певного періоду часу (Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про ветеринарну медицину"» від 16 листопада 2006 року № 361-V); 4) комбінація повної імовірності або частоти події з негативним ефектом, що обумовлена небезпекою (наказ Мінтрансв'язку України «Про затвердження Правил сертифікації суб'єктів, що надають послуги з аеронавігаційного обслуговування» від 22 січня 2007 року № 42); 5) кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків (Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05 квітня 2007 року № 877-V); 6) ймовірність успішного вчинення протиправних дій правопорушниками (наказ Держатомрегулювання України «Про затвердження Порядку проведення оцінки вразливості ядерних установок та ядерних матеріалів» від 30 листопада 2010 року № 169) тощо.

Отже, аналіз законодавчих термінів свідчить про багатополарність щодо обрання структурних елементів при визначенні терміну «ризик». Найчастіше зустрічаються такі його ознаки, як: «обставина чи подія», яку можна ідентифікувати, що може привести до «настання наслідків» чи створити «загрозу безпеці» від діяльності (дії чи бездіяльності) та є «кількісною мірою небезпеки».

Відповідно, метою цієї статті є розкриття чинників негативного впливу на процес забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти представленої до аналізу тематики висвітлені у межах праць вітчизняних та зарубіжних вчених (наприклад, Д. Бабій, І. Беренд, М. Прихненко, В. Сіденко), однак безпосередньо чинники негативного впливу на процес забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції не були предметом їхніх наукових пошуків.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про національну безпеку України» в п. 6 статті 1 вказано, «загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити, чи ускладнити реалізацію

національних інтересів та збереження національних цінностей України» [2]. Тобто законодавчо «ризиків» та «загроз» національній безпеці не розмежовуються.

Найбільш серйозні загрози, а отже і ризики для національної безпеки визначені у Стратегії національної безпеки України. Зокрема цій проблемі присвячений розділ II «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов» [3]. Аналіз його положень дозволяє виокремити такі загрози та ризики як: 1) зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; 2) фундаментальні дисбаланси світового розвитку; 3) стрімкі технологічні зміни (штучний інтелект, робототехніка, космічні технології, нові види озброєння тощо); 4) сучасна модель глобалізації (міжнародна злочинність, протекціонізм та регіоналізм); 5) поширення COVID-19 та інших інфекційних хвороб; 6) загострення конкуренції між провідними країнами світу; 7) криза у трансатлантичній та європейській єдності; 8) протиправна діяльність Російської Федерації; 9) дисбаланс воєнних потенціалів України; 10) недостатня ефективність державних органів України; 11) низький рівень добробуту українців; 12) непослідовність та незавершеність реформ і корупція; 13) демографічна ситуація; 14) незаконна міграція.

Як бачимо, цілком логічно, що окрім внутрішньодержавних загроз та ризиків, які гальмують чи зупиняють євроінтеграційний процес, немало важливе значення мають і зовнішньополітичні. Однак існують також ті, що стосуються належного функціонування ЄС та можуть дестабілізувати вже розпочатий Україною курс на зближення. До таких можна віднести такі як:

– глобальна криза, яка показала загалом усю відносність переваг великих економічних просторів і те, що вони можуть бути не лише стимуляторами соціально-економічного розвитку, але й катализаторами соціально-економічних негараздів в ЄС;

– націоналізм у країнах ЄС. Показово у цьому контексті є еволюція Польщі та Угорщини – країн, які в 1990-х роках були в авангарді проєвропейських постсоціалістичних перетворень, а сьогодні стали об'єктами звинувачень з боку керівних органів ЄС в порушенні низки європейських принципів та сторонами, проти яких вже здійснюється судовий розгляд справ та ініціюються санкції. А також рішення Великої Британії про вихід із складу ЄС;

– протиріччя та асиметрії в механізмах єврозони та у проголошеній політиці завершення формування єдиного валютного союзу. У рамках єврозони монетарна політика не була підкріплена відповідними механізмами фіскального перерозподілу і, таким чином, істотно відхилилася від зазначених умов. До зони євро увійшли країни з істотно відмінними у структурному та інституційному аспектах економіками;

– процес безпрецедентного розширення ЄС у 2004р. та наступні роки. Цей процес значно ускладнив умови вироблення спільних політичних рішень у різних сферах, оскільки будь-яке «усереднене» рішення може істотно відхилитися від оптимальних рішень для окремих країн-членів. Такий стан речей створює передумови для наростання протиріч у процесах вироблення спільних рішень, які цілком можуть перетворитися на істотні загальнополітичні розбіжності, які випливають з різного бачення перспектив і пріоритетів розвитку;

– відсутність ефективних механізмів розв'язання проблеми суверенних боргів, що небезпечно в умовах значного збільшення фінансових ресурсів, що нині виділяються на цілі економічного розвитку;

– негативні демографічні процеси всередині ЄС, які ведуть до скорочення чисельності працездатного населення [4]: за прогнозами, з 2005р. по 2030р. число працездатного населення в Європі знизиться на 20,8 млн. осіб [5].

Також відзначимо, що на сучасному етапі функціонування Європейського проєкту прослідковується тенденція розмивання підвалин «Ідеї об'єднаної Європи» як системоутворюючого концепту існування ЄС, проте ця тенденція не є свідченням деактуалізації цієї ідеї в контексті «змістовного наповнення» процесу функціонування або навіть існування ЄС. Імовірініше, вона є свідченням того, що сучасні кризові явища виступають індикаторами необхідності повернення до дискусій щодо «форми» організації процесів [6].

З означеного цікава позиція головного архітектора хвилі євроінтеграції, що виникла всередині 1980-х років, Ж. Делор, який ще на початку 2000-х років висловив побоювання щодо долі ідеї «єдиної Європи». На думку політика та його прихильників, нейтралізація ризиків безпрецедентного територіального розширення ЄС об'єктивно потребувала посилення «європейської дисципліни» та зростання ролі європейських норм регулювання. Інакше не уникнути «інституційної дезінтеграції» [5; 7].

Інший відомий архітектор процесів євроінтеграції І. Беренд в одному зі своїх останніх досліджень «Сучасна криза Європейського Союзу. Перспективи на майбутнє» [8] визначив дев'ять видів ризиків для європейської інтеграції та ті, що можуть призвести до розпаду ЄС: п'ять «явних» (криза євро, грецька боргова криза, російський виклик європейській безпеці, вихід Великої Британії з ЄС, міграційна криза) та чотири більш «прихованих» («демографічна бомба з часовим механізмом», продовження процесу розширення ЄС та його суперечлива політика сусідства, «зворотні тенденції» у процесі трансформації у країнах Східної Європи та деякі негативні властивості сучасного капіталізму: спекулятивні кризи, безробіття та соціальна нерівність) [5; 8].

Крім зазначеного необхідно констатувати, що на євроінтеграційний процес України мали вплив і надалі його чинять ряд факторів, які умовно також можна віднести до ризиків щодо забезпечення входження України у ЄС.

1. Складність процедур і надмірна бюрократизація усіх процесів, що значно збільшують час на прийняття і вирішення різних питань. Так, наприклад, термін завершення перемовин щодо приєднання до ЄС визначається на 2027-2028 роки, а розраховувати на отримання повноцінного членства можна тільки у 2029 році, коли будуть проходити нові вибори до Європейського парламенту та формування нового складу Єврокомісії [9].

2. Абсолютна залежність від волі однієї країни, яка своїми діями може блокувати прийняття важливих рішень для всієї євроспільноти. Так, історія з ухваленням шостого пакета санкцій проти Російської Федерації продемонструвала (не вперше) слабкість процедури консенсусного ухвалення рішень в ЄС. На сьогодні це одне з вразливих місць в інституційній системі ЄС. Одна країна (у випадку з шостим пакетом санкцій ЄС проти Російської Федерації – це Угорщина) може якщо не повністю заблокувати важливе політичне рішення Євросоюзу, то відтермінувати. Між іншим, це прояв ще однієї проблеми – в складі Євросоюзу зараз є країни, які можуть діяти всупереч європейським цінностям і спільним інтересам ЄС [10]. Тому розпочалися перемовини стосовно того, щоб розглянути механізм, який дозволяє країнам переходити від одноголосності до голосування більшістю у Раді ЄС без необхідності зміни договорів ЄС [11].

3. Багато популізму і постійне використання у дипломатії фраз з посиланням на європейські цінності без здійснення конкретних кроків. Так, наприклад, 73 німецьких науковців та експертів із зовнішньої політики 14 січня 2022 року опублікували відкритий лист [12] із вимогою принципу змінити політику Німеччини щодо Російської Федерації з мовчазного заохочення до відкритого опору експансіоністським задумам В. Путіна. «Політику ФРН щодо Росії необхідно докорінно скоригувати», – підсумовують експерти. Подальша бездіяльність лише спонукає Росію до «подальших витівок». Як «ключова країна» в ЄС, НАТО та в західній спільноті цінностей, Німеччина повинна ліквідувати «розрив між своєю публічною риторикою та реальною практикою» шляхом ухвалення різноманітних «паралельних і конкретних політичних, правових, дипломатичних та орієнтованих на громадянське суспільство технічних та економічних заходів» [13].

4. Створення амбітних документів із надмірними вимогами до членів в кандидати ЄС. За часів «великого розширення» у 2004 році Євросоюз мав безпрецедентний вплив на країни-кандидати. Всі вони поспішали впровадити усі необхідні реформи, щоб ні на крок не відставати від сусідів. Однак процес розширення ЄС у країнах Західних Балкан вже не мав такого трансформаційного потенціалу. Країни-кандидати втратили мотивацію до проведення реформ та віру в успіх євроінтеграції як такої [9].

Висновок. Проведене дослідження дає можливість узагальнити, що загалом ризиковість процесу євроінтеграції є двосторонньою і більшою мірою питання про повноцінне членство в ЄС залежить від факторів ефективності євроінтеграційної політики, її адаптивності під мінливі процеси глобалізаційних змін. Тобто при формуванні державної політики щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції необхідно враховувати не тільки внутрішньодержавні та зовнішньополітичні загрози та ризики, а й обставини та події, які виникають в ЄС в умовах кризових процесів.

Список використаних джерел:

1. Ціба Я. Підходи до розуміння поняття «ризик». *Ефективна економіка*. 2014. № 2.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р.

№ 392/2020. Офіційний вебпортал Офісу Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

4. World Population Prospects – UN, Volume I: Comprehensive Tables, 2010 version. *United Nations*, 2011. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/trends/WPP2010/WPP2010_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf

5. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС; керівник проекту В. Сіденко. Київ: Заповіт, 2018. 214 с.

6. Прихненко М., Бабій Д. Ідея «об'єднаної Європи» в сучасних реаліях функціонування європейського проекту. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. № 1 (64).

7. The return of Jacques Delors. *The Economist*, 2004. URL: <https://www.economist.com/europe/2004/02/12/the-return-of-jacques-delors>

8. Berend I. The Contemporary Crisis of the European Union: Prospects for the Future. *New York: Routledge*, 2017. URL: <https://www.routledge.com/The-Contemporary-Crisis-of-the-European-Union-Prospects-for-the-future/Berend/p/book/9780367667986>

9. Кубілюс А. План євроінтеграції: коли можливий вступ України до ЄС та як його досягти. *Європейська правда*, 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/07/8/7142850/>

10. Фесенко В. Як унеможливити блокування рішень ЄС однією країною? *Укрінформ*, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3502164-ak-unemozliviti-blokuvanna-risen-es-odnieu-krainou.html>

11. Собенко Н. В ЄС обговорять скасування одностайного голосування за санкції. *Супільне. Новини*, 2022. URL: <https://suspilne.media/283572-v-es-obgovorat-skasuvanna-odnostajnogo-golosuvanna-za-sankcii/>

12. Experten fordern Korrektur deutscher Russlandpolitik. *ZEIT.DE*, 2022. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-01/deutsche-russlandpolitik-korrektur-forderung-sicherheitspolitik>

13. Мотиль О. Війна Росії проти України. У Німеччині вимагають жорсткішої позиції щодо режиму Путіна. *Радіо Свобода*, 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-nimechchyna-ahresiya-rosiyi/31658175.html>